

Левченко Євгенія Вікторівна

*Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-0361-6455>

e-mail: levchenyuk@knu.ua

Власенко Федір Павлович

*Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-5272-9018>

e-mail: vlasenko_f@knu.ua

Власенко Валерій Павлович

*Кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-1287-9732>

e-mail: vlasenko.v@navs.edu.ua

КУЛЬТУРНИЙ ШОК У ПРОЦЕСІ АКАДЕМІЧНОЇ РЕЕМІГРАЦІЇ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Резюме

У статті здійснено комплексний аналіз феномену культурного шоку в процесі академічної рееміграції молоді та його впливу на освітню й соціальну адаптацію осіб, які повертаються до країни походження після тривалого навчання, стажування або наукової діяльності за кордоном. Обґрунтовано, що академічна рееміграція є не лише фізичним поверненням до країни походження, а складним соціокультурним і психологічним процесом, який супроводжується необхідністю повторної адаптації до національного освітнього та суспільного середовища. Визначено, що культурний шок у процесі академічної рееміграції проявляється через комплекс емоційних, когнітивних і поведінкових реакцій, які охоплюють переживання невизначеності, фрустрації, втрати відчуття належності, перегляд системи цінностей,

а також необхідність вироблення нових моделей соціальної та академічної взаємодії.

У дослідженні показано, що адаптаційні труднощі молодих реемігрантів значною мірою пов'язані з особливостями функціонування освітніх інституцій, відмінностями академічних культур, специфікою професійної реалізації та характером соціального середовища. Водночас культурний шок розглядається не лише як чинник дезадаптації, але і як потенційний ресурс розвитку особистості. Переживання досвіду міжкультурної взаємодії та подальшої реадаптації сприяє формуванню міжкультурної компетентності, розвитку критичного мислення, когнітивної гнучкості, рефлексивності та здатності до ефективної діяльності в умовах культурного різноманіття. Підкреслено, що успішне подолання труднощів повернення створює передумови для інтеграції міжнародного досвіду в національний освітній простір, розвитку інноваційного потенціалу молоді та зміцнення людського капіталу держави. Ефективна академічна рееміграція потребує комплексного підходу, який поєднує психологічну підтримку молоді, розвиток інституційних механізмів адаптації в закладах освіти, створення професійних можливостей для самореалізації та формування державної політики, орієнтованої на збереження зв'язків із молодими фахівцями, які здобули міжнародний досвід. У сучасних умовах академічна рееміграція має розглядатися не лише як складова міграційної політики, а як важливий інструмент відновлення інтелектуального потенціалу країни, посилення конкурентоспроможності національної освіти та науки й забезпечення довгострокового суспільного розвитку.

Ключові слова: адаптація; академічна рееміграція; інтелектуальний капітал; культурний шок; міграція; мобільність; молодь; національна безпека; освіта; рееміграція; реверсний культурний шок.

Вступ

У сучасному світі академічна мобільність стала одним із ключових чинників розвитку освіти, науки та міжнародного співробітництва. Програми навчання за кордоном, участь у міжнародних дослідницьких проєктах, студентські обміни та вимушене переміщення молоді внаслідок воєнних конфліктів сприяють формуванню покоління, для якого перебування в іншому культурному та освітньому середовищі стає звичним досвідом. Водночас дедалі більшої актуальності набуває проблема академічної рееміграції — повернення студентів, аспірантів і молодих науковців до країни походження після тривалого періоду навчання або роботи за кордоном. Цей процес супроводжується низкою адаптаційних викликів, серед яких особливе місце посідає феномен культурного шоку.

Традиційно культурний шок розглядається як реакція особистості на потрапляння в нове соціокультурне середовище. Проте в умовах

рееміграції виникає специфічна форма цього явища — реверсний культурний шок, коли труднощі адаптації пов'язані не зі входженням до чужої культури, а з поверненням до власного суспільства, яке за час відсутності осіб зазнало певних трансформацій або сприймається нею вже інакше. Молоді люди, які здобували освіту за кордоном, нерідко стикаються з невідповідністю між набутими цінностями, освітніми практиками, професійними очікуваннями та реаліями національного академічного й соціального середовища. Це може спричиняти почуття дезорієнтації, соціального відчуження, розчарування або втрати професійної перспективи.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в Україні в умовах повномасштабної війни та безпрецедентних міграційних процесів після 2022 року. Значна кількість українських студентів і молодих науковців продовжує навчання в закордонних університетах, бере участь у міжнародних освітніх програмах або тимчасово інтегрувалася в академічні системи інших держав. У контексті майбутнього повоєнного відновлення України питання їхнього повернення та успішної реінтеграції стає одним із стратегічних чинників збереження й відновлення інтелектуального потенціалу держави. Водночас повернення не гарантує автоматичної адаптації, оскільки реемігранти можуть стикатися з труднощами повторної соціалізації, академічної інтеграції та професійної реалізації.

Сучасні дослідження засвідчують, що культурний шок не варто розглядати виключно як негативне явище. Переживання адаптаційної кризи може виступати важливим ресурсом особистісного розвитку, сприяти формуванню міжкультурної компетентності, критичного мислення, рефлексивності та більш складної системи ідентичності. У випадку академічної рееміграції молоді досвід перебування в іншому освітньому середовищі здатний не лише ускладнювати процес повернення, але й створювати передумови для генерації нових знань, інноваційних практик та трансферу міжнародного досвіду в національний освітній простір.

Науковий інтерес до цієї проблематики зумовлений також необхідністю розроблення ефективних механізмів підтримки академічних реемігрантів, формування інклюзивного освітнього середовища та вдосконалення державної політики у сфері академічної мобільності. Особливо важливим є дослідження взаємозв'язку між культурним шоком, освітньою адаптацією та процесами соціальної інтеграції молоді після повернення до країни походження.

Таким чином, вивчення культурного шоку у процесі академічної рееміграції молоді є актуальним науковим і практичним завданням, що дозволяє глибше зрозуміти механізми освітньої та соціальної адаптації реемігрантів, а також визначити шляхи використання їхнього міжнародного

досвіду як важливого ресурсу розвитку національної системи освіти та повоєнного відновлення України.

Методи дослідження

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує напрацювання соціальної психології, психології особистості, міжкультурної комунікації та досліджень академічної мобільності. Використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Застосовано аналіз, синтез та узагальнення наукової літератури для з'ясування сутності понять «культурний шок», «реверсний культурний шок», «академічна рееміграція» та «адаптація». Порівняльний метод використано для зіставлення особливостей первинної міжкультурної адаптації та адаптації молоді після повернення до країни походження. Системний підхід дав змогу розглянути культурний шок як комплексний феномен, що охоплює психологічні, освітні та соціальні аспекти рееміграції. За допомогою соціокультурного підходу проаналізовано вплив культурних відмінностей, ціннісних орієнтацій і соціальних практик на процес реінтеграції молодих людей у національне освітнє середовище. Також використано інтерпретативний метод, який дозволив виявити потенціал культурного шоку як чинника особистісного розвитку, формування міжкультурної компетентності та трансформації ідентичності академічних реемігрантів.

Результати дослідження

У сучасних дослідженнях академічної мобільності та міграційних процесів культурний шок розглядається як один із ключових механізмів психологічної та соціокультурної адаптації особистості до зміненого середовища. Проте в контексті академічної рееміграції молоді особливого значення набуває не стільки первинний культурний шок, пов'язаний із перебуванням за кордоном, скільки феномен реверсного культурного шоку (reverse culture shock), який виникає під час повернення до країни походження після тривалого навчання або наукової діяльності в іншому соціокультурному просторі. У цьому випадку особистість змушена адаптуватися не до нової культури як такої, а до зміненого сприйняття власного суспільства та до нових умов взаємодії з освітніми, професійними й соціальними інститутами.

Теоретичні засади дослідження культурного шоку були закладені в межах концепції американського антрополога Калверта Оберга (C. Oberg), який одним із перших увів у науковий обіг поняття «культурний шок». На думку дослідника, культурний шок є наслідком втрати звичних символів соціальної взаємодії та нездатності автоматично використовувати звичні моделі поведінки в новому культурному середовищі. К. Оберг визначав його як «стан тривоги та дезорієнтації, що виникає через необхідність

приспосовування до незнайомих норм і цінностей» [1, с. 179]. Для академічних реемігрантів подібний стан може проявлятися у формі розчарування після повернення, коли набуті за кордоном освітні практики, академічні стандарти чи професійні очікування не знаходять повної реалізації у вітчизняному середовищі.

Подальший розвиток проблематика культурного шоку отримала в межах теорії акультурації Джона Беррі (J. Berry). На відміну від Оберга, який акцентував увагу на кризовому аспекті адаптації, Беррі розглядав міжкультурний контакт як процес взаємодії різних культурних систем. Центральним поняттям його концепції виступає акультураційний стрес, що виникає внаслідок необхідності узгодження власної культурної ідентичності з вимогами нового середовища. У рамках цієї теорії виділяються «чотири основні стратегії адаптації: асиміляція, інтеграція, сепарація та маргіналізація» [2, с. 268]. Для академічної рееміграції найбільш продуктивною вважається стратегія інтеграції, за якої особистість зберігає власну культурну ідентичність, одночасно використовуючи набуті міжнародні компетентності та досвід у країні повернення. Саме ця модель дозволяє розглядати реемігрантів як потенційних агентів трансферу знань і соціальних інновацій.

Важливим теоретичним підґрунтям для аналізу культурного шоку є також концепція міжкультурної комунікації Едварда Голла (E. Hall). Дослідник доводив, що значна частина культурних відмінностей має прихований характер і проявляється через комунікативні патерни, ставлення до часу, соціальної дистанції, ієрархії та міжособистісної взаємодії. Запропонований ним поділ культур на висококонтекстні та низькоконтекстні дозволяє пояснити труднощі, з якими стикаються молоді люди після повернення з іноземних університетів. Зміна академічної культури, моделей комунікації між викладачем і студентом, принципів організації навчального процесу або наукової роботи часто стає причиною відчуття відчуження навіть у знайомому соціальному середовищі [3].

Значний вплив на сучасні дослідження адаптації справила також модель міжкультурної чутливості Мілтона Беннета (M. Bennett). У межах цієї концепції адаптація трактується як поступовий перехід від етноцентричного до етнорелятивістського способу мислення. «Особи, які тривалий час перебували в іншому культурному середовищі, зазвичай демонструють вищий рівень міжкультурної компетентності та здатність сприймати культурні відмінності не як загрозу, а як ресурс розвитку» [4, с. 121]. Проте повернення до країни походження може супроводжуватися конфліктом між новими інтерпретаційними схемами та усталеними суспільними практиками, що посилює ризики реверсного культурного шоку.

Особливе значення для дослідження академічної рееміграції має теорія реверсного культурного шоку Джона та Джин Гуллахорнів (J. & J. Gullahorn), відома як W-крива адаптації. «Якщо класична U-крива адаптації описує процес входження до нового культурного середовища, то W-крива враховує додатковий цикл адаптації після повернення додому» [5, с. 41]. Згідно з цією концепцією, реемігрант проходить повторний етап дезадаптації, оскільки за час перебування за кордоном трансформуються як його власні цінності та ідентичність, так і соціальне середовище країни походження. У результаті повернення часто супроводжується почуттям невідповідності очікувань і реальності, що особливо характерно для молодих людей, які отримали досвід навчання в інших академічних середовищах.

З позицій гуманістичної психології А. Маслоу та К. Роджерса культурний шок може розглядатися не лише як кризовий стан, а й як важливий чинник особистісного зростання. Зіткнення з новими культурними практиками, цінностями та способами організації життя створює умови для переоцінки власного досвіду, розвитку рефлексії та формування більш складної системи ідентичності [6; 7]. У випадку академічної рееміграції це означає, що труднощі адаптації можуть трансформуватися в ресурс професійного розвитку, підвищення міжкультурної компетентності та активізації громадянської й наукової активності молоді.

У сучасних дослідженнях академічної мобільності дедалі частіше використовується також транснаціональний підхід. Відповідно до цього підходу міграція та рееміграція не розглядаються як одноразові переміщення між двома країнами, а трактуються як процес функціонування особистості у кількох соціальних просторах одночасно. Для академічних реемігрантів характерним є збереження професійних, освітніх і наукових зв'язків із міжнародними академічними мережами навіть після повернення до країни походження. Це створює нові можливості для інтеграції міжнародного досвіду, але водночас може ускладнювати процес соціокультурної адаптації.

Таким чином, сучасні концепції культурного шоку дозволяють розглядати академічну рееміграцію молоді не лише як процес повернення до національного освітнього середовища, а як складний етап трансформації особистісної, культурної та професійної ідентичності. Поєднання підходів К. Оберга, Дж. Беррі, Е. Голла, М. Беннета, Дж. і Дж. Гуллахорнів, а також гуманістичних і транснаціональних теорій створює цілісну методологічну основу для аналізу викликів освітньої та соціальної адаптації молодих академічних реемігрантів.

Варто зауважити, що у процесі академічної рееміграції молоді культурний шок не обмежується негативними переживаннями, пов'язаними з поверненням до країни походження. Попри труднощі освітньої та соціальної адаптації, він може виступати важливим чинником особистісного

розвитку, формування нових компетентностей та переосмислення власної ідентичності. У сучасних дослідженнях міжкультурної адаптації дедалі частіше акцентується увага на тому, що переживання реверсного культурного шоку здатне активізувати внутрішні ресурси особистості та сприяти її подальшому професійному й соціальному становленню.

Для молодих людей, які повертаються після тривалого навчання або академічного стажування за кордоном, культурний шок нерідко стає каталізатором розвитку низки адаптивних механізмів. Насамперед це проявляється у зростанні міжкультурної компетентності та здатності ефективно функціонувати в різних соціокультурних контекстах. Перебування в міжнародному академічному середовищі та подальше повернення до національної освітньої системи сприяють формуванню більшої толерантності до відмінностей, розвитку емпатії та готовності до міжкультурного діалогу. Водночас молоді реемігранти часто демонструють вищий рівень когнітивної гнучкості, здатність до критичного осмислення соціальної реальності та відкритість до інноваційних підходів у навчанні й професійній діяльності.

У межах теорії акультурації Джона Беррі «успішне подолання адаптаційних труднощів постає результатом інтеграційної стратегії, що дозволяє особистості поєднати елементи різних культурних досвідів у межах єдиної системи цінностей» [2, с. 270]. У випадку академічної рееміграції це означає не відмову від досвіду, набутого за кордоном, а його творчу інтеграцію в національне освітнє та соціальне середовище. Саме тому культурний шок може супроводжуватися не лише кризою ідентичності, а й формуванням більш складної та багатовимірної особистісної структури.

Водночас психологічні реакції на реверсний культурний шок мають багаторівневий характер і охоплюють емоційну, когнітивну та поведінкову сфери. На емоційному рівні академічні реемігранти можуть переживати тривогу, невпевненість, розчарування, почуття соціальної ізоляції або втрати належності до певної спільноти. Дослідження Д. Варда, С. Бочнера та А. Фернема демонструють, що після повернення молоді люди нерідко відчувають більші труднощі адаптації, ніж під час первинного виїзду за кордон, оскільки очікують легкого повернення до знайомого середовища, яке на практиці виявляється зміненим або сприймається ними вже інакше [8].

На когнітивному рівні культурний шок проявляється через необхідність переосмислення раніше сформованих уявлень про освіту, професійну діяльність та суспільні відносини. Молоді люди стикаються з когнітивним конфліктом між академічними стандартами, засвоєними в іноземних університетах, та практиками, поширеними в національному освітньому просторі. На поведінковому рівні труднощі адаптації можуть проявлятися через зниження соціальної активності, уникнення академічної взаємодії,

критичне ставлення до існуючих освітніх практик або, навпаки, надмірні спроби пристосуватися до них. Разом із тим саме на цьому рівні поступово формуються нові адаптивні стратегії, які дозволяють реемігрантам інтегрувати міжнародний досвід у професійну та соціальну діяльність. У багатьох випадках молоді люди стають провідниками нових освітніх підходів, дослідницьких практик і моделей академічної культури.

Особливого значення для інтерпретації культурного шоку в процесі академічної рееміграції набувають підходи гуманістичної психології. Як зазначає Ерік Еріксон, «повернення після тривалого перебування за кордоном може розглядатися як ситуація повторного переживання кризи ідентичності, характерної для молодого віку» [9, с. 293]. Реемігрант змушений інтегрувати новий міжнародний досвід у власне уявлення про себе, що створює умови для формування більш зрілої та цілісної ідентичності.

З позицій А. Маслоу труднощі реадаптації можуть розглядатися як наслідок тимчасового порушення потреб у безпеці, соціальній належності та визнанні. Проте саме вихід за межі звичного культурного простору й подальше повернення створюють передумови для реалізації вищих потреб особистості, пов'язаних із саморозвитком і самоактуалізацією. «Особи, орієнтовані на самореалізацію, частіше сприймають труднощі академічної рееміграції як можливість професійного та особистісного зростання, а не як виключно негативний досвід» [6, с. 78].

Подібну логіку демонструє і екзистенційний підхід Віктора Франкла, відповідно до якого кризові ситуації стають поштовхом до пошуку нових смислів. У контексті академічної рееміграції культурний шок можна розглядати як своєрідне екзистенційне випробування, що спонукає молодь до переосмислення власних професійних цілей, громадянської відповідальності та життєвих пріоритетів. На думку Франкла, саме «осмислення складного досвіду дозволяє людині перетворити кризу на ресурс внутрішнього розвитку» [10, с. 34].

Сучасні дослідження також дедалі частіше пов'язують успішне подолання культурного шоку з концепцією посттравматичного зростання, розробленою Р. Тедескі та Л. Калгуном. Відповідно до цього підходу «складні життєві обставини можуть сприяти формуванню нових життєвих перспектив, зміцненню особистісної стійкості та розвитку здатності до конструктивного подолання труднощів» [11, с. 11]. Для молодих академічних реемігрантів це може проявлятися у підвищенні рівня автономності, відповідальності, соціальної активності та готовності брати участь у модернізації освітнього середовища.

Ключовим механізмом трансформації культурного шоку з дезадаптаційного чинника в ресурс розвитку виступає рефлексія. Саме рефлексивне осмислення досвіду навчання за кордоном і повернення до країни

походження дозволяє молодим людям інтегрувати суперечливі елементи власної біографії в цілісну систему особистісних смислів. У цьому контексті культурний шок постає не лише як виклик освітньої та соціальної адаптації, а й як важливий етап формування нової професійної, громадянської та культурної ідентичності академічного реемігранта.

Отже, в умовах академічної рееміграції молоді культурний шок слід розглядати не лише як прояв адаптаційної кризи, а як складний багаторівневий процес особистісної трансформації. Він виступає важливим механізмом формування міжкультурної компетентності, оновлення ідентичності та розвитку людського потенціалу, що має особливе значення для успішної освітньої та соціальної реінтеграції молодих академічних реемігрантів.

Висновки

Культурний шок у процесі академічної рееміграції молоді є складним багатовимірним феноменом, що охоплює психологічні, освітні та соціальні аспекти повернення особистості до країни походження після тривалого перебування в іншому академічному та культурному середовищі. На відміну від класичного культурного шоку, який виникає під час входження до нової культури, академічна рееміграція часто супроводжується реверсним культурним шоком, пов'язаним із необхідністю повторної адаптації до знайомого, але вже інакше сприйнятого соціального простору. У результаті молоді люди стикаються не лише з потребою відновлення соціальних зв'язків, а й із необхідністю узгодження набутих за кордоном цінностей, освітніх практик і професійних очікувань із реаліями національного освітнього середовища.

Проведений аналіз теоретичних підходів К. Оберга, Дж. Беррі, Е. Голла, М. Беннета, Дж. та Дж. Гуллахорнів засвідчив, що культурний шок у процесі академічної рееміграції доцільно розглядати не лише як прояв адаптаційної кризи, але і як закономірний етап міжкультурної трансформації особистості. Найбільші труднощі виникають у сфері освітньої та соціальної адаптації, де молоді реемігранти можуть переживати розчарування, втрату відчуття належності, когнітивний дисонанс між різними академічними культурами, а також складнощі інтеграції в існуючі інституційні практики.

Водночас дослідження показало, що наслідки культурного шоку не мають виключно негативного характеру. З позицій гуманістичної та екзистенціальної психології адаптаційна криза може виступати важливим ресурсом особистісного розвитку. Переживання реверсного культурного шоку сприяє формуванню міжкультурної компетентності, розвитку когнітивної гнучкості, критичного мислення, рефлексивності та здатності до функціонування в умовах культурної різноманітності. Саме тому академічна рееміграція здатна виконувати не лише адаптаційну, але й інноваційну

функцію, забезпечуючи трансфер знань, нових освітніх практик і міжнародного досвіду до національного освітнього простору.

Особливої актуальності проблема культурного шоку в процесі академічної рееміграції набуває для України в умовах повномасштабної війни та масштабної освітньої міграції молоді. Повернення студентів, аспірантів і молодих науковців має розглядатися не лише як демографічний або міграційний процес, а як стратегічний чинник відновлення інтелектуального потенціалу держави та розвитку національної системи освіти. Водночас ефективність цього процесу значною мірою залежить від здатності освітніх інституцій та державної політики створити сприятливі умови для реінтеграції молодих реемігрантів. У зв'язку з цим перспективними напрямками подальшої роботи є розроблення комплексних програм психологічної підтримки академічних реемігрантів, впровадження адаптаційних освітніх механізмів у закладах вищої освіти, розвиток менторських програм і професійних мереж для молоді, яка повертається після навчання за кордоном. Важливим завданням також є формування державної політики академічної рееміграції, спрямованої не лише на стимулювання повернення, а й на ефективне використання набутого міжнародного досвіду в інтересах модернізації освіти, науки та повоєнного відновлення України.

Список посилань

1. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. Vol. 7, No. 4. P. 177–182.
2. Berry J. W. Acculturation. *Culture and Human Development* / ed. by J. W. Berry, D. L. Sam. London; New York: Psychology Press, 2005. P. 263–273.
3. Hall E. T., Hall M. R. *The Sounds of Silence*. Anthropology. Connecticut: The Dushkin Publishing Group, 1987. P. 79–84.
4. Bennett J. M. Modes of cross-cultural training: Conceptualizing cross-cultural training as education. *International Journal of Intercultural Relations*. 1986. Vol. 10. No. 2. P. 117–134.
5. Gullahorn J. T., Gullahorn J. E. An Extension of the U-Curve Hypothesis // *Journal of Social Issues*. 1963. Vol. 19. No. 3. P. 33–47. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-560.1963.tb00447.x/abstract>
6. Masłow A. *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. 286 p.
7. Rogers C. R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.

8. Ward C., Bochner S., Furnham A. *The Psychology of Culture Shock*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2001. 368 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003070696>.
9. Erikson E. H. *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company, 1950. 397 p.
10. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2024. 159 с.
11. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15. No. 1. P. 1–18. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/682769.pdf>

References

1. Oberg, K. (1960). Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*, 7(4), 177–182.
2. Berry, J. W. (2005). Acculturation. In J. W. Berry & D. L. Sam (Eds.), *Culture and human development* (pp. 263–273). Psychology Press.
3. Hall, E. T., & Hall, M. R. (1987). The sounds of silence. In *Anthropology* (pp. 79–84). The Dushkin Publishing Group.
4. Bennett, J. M. (1986). Modes of cross-cultural training: Conceptualizing cross-cultural training as education. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2), 117–134.
5. Gullahorn, J. T., & Gullahorn, J. E. (1963). An extension of the U-curve hypothesis. *Journal of Social Issues*, 19(3), 33–47. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-560.1963.tb00447.x/abstract>
6. Maslow, A. (2006). *Motyvacja i osobowość [Motivation and personality]*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
7. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
8. Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003070696>
9. Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. W. W. Norton & Company.
10. Frankl, V. E. (2024). *Liudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori [Man's search for meaning. Psychologist in a concentration camp]*. Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozwillia».
11. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/682769.pdf>

Yevheniia Levcheniuk

*PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy of the Humanities
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-0361-6455>
e-mail: levchenyuk@knu.ua*

Fedir Vlasenko

*PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy of the Humanities
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-5272-9018>
e-mail: vlasenko_f@knu.ua*

Valerii Vlasenko

*PhD in Law, Associate Professor,
Department of Theory, History and Philosophy of Law
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-1287-9732>
e-mail: vlasenko.v@navs.edu.ua*

**CULTURE SHOCK IN THE PROCESS OF YOUTH ACADEMIC
RE-MIGRATION: CHALLENGES OF EDUCATIONAL AND
SOCIAL ADAPTATION**

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the phenomenon of culture shock in the process of youth academic re-migration and its impact on the educational and social adaptation of individuals returning to their country of origin after extended periods of study, internships, or research activities abroad. The study substantiates that academic re-migration is not merely a physical return to the country of origin but a complex socio-cultural and psychological process accompanied by the need for readaptation to the national educational and social environment. It is demonstrated that culture shock in the process of academic re-migration manifests itself through a complex set of emotional, cognitive, and behavioral reactions, including experiences of uncertainty,

frustration, loss of a sense of belonging, reassessment of value systems, and the necessity of developing new models of social and academic interaction.

The research shows that the adaptation difficulties experienced by young re-migrants are largely associated with the functioning of educational institutions, differences in academic cultures, the specifics of professional self-realization, and the characteristics of the social environment. At the same time, culture shock is considered not only as a factor of maladaptation but also as a potential resource for personal development. The experience of intercultural interaction and subsequent readaptation contributes to the formation of intercultural competence, the development of critical thinking, cognitive flexibility, reflexivity, and the ability to function effectively in culturally diverse environments. It is emphasized that the successful overcoming of return-related challenges creates conditions for integrating international experience into the national educational space, enhancing the innovative potential of young people, and strengthening the state's human capital.

Effective academic re-migration requires a comprehensive approach combining psychological support for young people, the development of institutional adaptation mechanisms within educational institutions, the creation of professional opportunities for self-realization, and the implementation of public policies aimed at maintaining connections with young specialists who have acquired international experience. Under contemporary conditions, academic re-migration should be viewed not only as a component of migration policy but also as an important instrument for restoring the country's intellectual potential, strengthening the competitiveness of national education and science, and ensuring long-term societal development.

Keywords: adaptation; academic re-migration; intellectual capital; culture shock; migration; mobility; youth; national security; education; re-migration; reverse culture shock.

Надійшла до редакції/ Received: 24.03.2026

Прорецензовано/ Revised: 10.04.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 24.05.2026